

„Ez nem egy szívbeteg embernek való család”

Szubjektív bevezető két dokumentumhoz

„Ez nem egy szívbeteg embernek való család...” – sóhajtott fel néha nagymamám, Kolozs Irén, akit a *Nyugat* olvasói Sziráky Judith néven ismertek. Ezt sokszor mondta, mert sokat aggodalmaskodott, izgult, ha második férje, Hárs László késni merészelt, vagy ha én vagy öcsém (K. György – SZFE) valahová külföldre elutaztunk. Szerencsére a szívének semmi baja sem volt, bár erős dohányosként emlékszem rá, „csak” 88 éves korában vitte el a tüdőrák 1992-ben.

Szép nő volt, közeli barátai Kleopátrának becézték, nekem kisgyerek koromban ez túl hosszú volt, öcsém is átvette tőlem a „Keő” – megszólítást. Tanítványaimnak azt mondtam, hogy ha esetleg valakik, valamiért, valamikor bíróság elé állítanak, majd megpróbálok azzal is védekezni, hogy nekem már a nagyszüleim elváltak, nem csak a szüleim. „Keő” első férje Antonio Widmar olasz (fasiszta) kultúrdiplomata volt, az Olasz Királyság budapesti követségén hosszú évekig sajtóattaséként szolgált. Alig pár évig tartó házasságukból egyetlen gyermek, édesanyánk, Lucia született. A családi legendárium szerint a Széll Kálmán téri lakásukba minden hónap elsején becsöngetett a követség fehér kesztyűs inasa, és egy borítékban átnyújtott 500 pengőt. Widmar csak azt kötötte ki, hogy lánya járjon az Olasz Gimnáziumba, a francia, majd német nevelőnőt, az abbáziai sokhetes nyaralásokat, a lovaglőleckéket stb. ő fizette.

Lucia valamikor az 1960-as évek közepén gépelhette le az emlékiratait, az alább olvasható részletet Gyuri lánya, Dr. Karsai-Várkonyi Zsuzsa választotta ki, és egy pályázaton különdíjat nyert vele. Az emlékiratrészlet egy halálosan veszélyes embermentés története: Sziráky Judith 1941-ben ismerkedett meg Hárs (Herczog) Lászlóval, a *Népszava* újságírójával. Egymásba szerettek, és a világháború után összeházasodtak. Ő volt, ő lett az „igazi” nagyapánk, miután túlélte az ukrajnai munkaszolgálatot, megszökött, és „Keő” Luciával együtt a nyilasok rémuralma idején a Széll Kálmán téri kis lakásukban hosszú hónapokra elbújtatta. Lucia emlékirataiban egy helyen megjegyzi, hogy meg sem tudta számolni, hogy hány „Widmar Lucia” szaladgált 1944–1945-ben Budapesten. A hamis papírokat Antonio nagyapám „gyártotta” a követség igazi pecsétjeit, fejléces levélpapírjait felhasználva. Ezekre akkor tett szert, amikor Mussolini bukása után ő a szövetségesekhez átállt Pietro Badoglio-féle „szabad” Olaszország magyarországi híveinek egyik vezetője lett. Lucia emlékirataiban nem említi, hogy 1945-ben apját feljelentette egy olasz szélhámós, hamiskártyás. Letartóztatták és viszonylag rövid ideig az Andrassy út 60. egyik pincezárkájába zárták. A hajdani

nyilas Hűség Házában 1945-ben már a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztály rendezkedett be, élükön Péter Gábor állt. Widmar ügyesen, intelligensen válaszolt kihallgatója kérdéseire, és öten, köztük Hárs László is írásban beadott mentőlevelekkel igazolták, hogy bátor antináci ellenálló volt 1944–1945-ben.

A két dokumentum, édesanyám emlékiratainak részlete és nagyapám 1945-ös PRO-s vizsgálati dossziéja összetartozik, szerintem ezekből is kiderül, hogy nagyanyámnak igaza volt: „Ez nem egy szívbeteg embernek való család...” (K. L.)

Nagyapám, Antonio Widmar az ÁVO fogságában az Andrásy út 60.-ban

Nem tudjuk, miért, de Widmar (Karsai) Lucia emlékirataiban nem említette meg, hogy édesapját 1945 márciusában letartóztatták, és rövid ideig a hírhedt Andrásy út 60.-ban fogva tartották. A felszabadulás után a szovjet hatóságok felügyelete alatt és a kommunisták irányításával, vezetésével megszervezett politikai rendőrség „célkeresztjébe” gyakran kerültek olyanok, akiknek más bűnük nem volt, mint hogy feljelentették őket. Nem volt ez másképpen Antonio Widmar esetében sem, akit honfitársa Giovanni Rossi jelentett fel. Rossi 1945-ben Budapesten néhány társával megalakította a Szabad Olaszország Mozgalmat, gyártottak olasz–oroszmagyar nyelvű, nyomtatott fejléces „hivatalos” papírokat, pecsétet, és buzgó levelezésbe kezdtek a magyar hatóságokkal. Önmagukat a Magyarországon élő olaszok egyetlen és jogos képviselőjének állították be a hatóságok előtt. Rossi mint a Szabad Olaszország Mozgalom elnöke 1945. április 4-én magához Szakasits Árpádhoz, a Szociáldemokrata Párt főtitkárához, egyben a Budapesti Nemzeti Bizottság elnökéhez fordult hosszú, ékes magyar nyelvű levélben. Önmagát „szerényen” mint olyan elvtársat mutatta be, aki az Olasz Szocialista Pártnak húszéves kora óta tagja, a párt titkárának, Matteottinak¹ a titkára volt. Politikai magatartása miatt száműzték, vagyonát elkobozták, számkivetésben élt Franciaországban, Bulgáriában, majd Magyarországon, ahol állandó rendőri felügyelet alatt állott.² Mindebből egyetlen szó sem volt igaz. Rossi sohasem volt Matteotti titkára, Olaszországból azért kellett menekülnie, mert egy gazdag és nála sokkal idősebb özvegyasszony bizalmába férkőzött, akit, hogy kártyaadósságait fedezze, kifosztott, még a családi ékszereit is eladta. Valóban élt Franciaországban és Bulgáriában, de mind a két országból azért kellett elmenekülnie, mert a hatóságok is rájöttek, hogy hivatásos hamiskártyás. Egyik bűntársnőjével és annak húgával menekült Budapestre, ott az idősebb nővért feleségül vette, bár Olaszországban élt még a hites felesége. Magyarországon élénk valuta- és ékszer-csempészésbe fogott a II. világháború idején. Viszonya a második számú feleségével és

¹ Matteotti, Giacomo (1885–1924) olasz szocialista politikus, a fasiszták bátor ellenfele. 1924-ben több beszédében leplezte le a fasiszta erőszakot, az ellenfelek terrorizálását, a választási csalásokat, a fasiszta és a szocialista szakszervezetek összefogását, a rendszer korrupcióját. Valószínűleg Mussolini tudtával, ha nem is kifejezett parancsára meggyilkolták.

² Budapest Főváros Levéltára-XVII-2-Budapesti Nemzeti Bizottság iratai-1585/1945-8.

hamiskártyás társával akkor romlott meg, amikor ennek hűgát is teherbe ejtette.³

Visszatérve Rossiék 1945. április 4-i levelére, ebben négy pontban fogalmazták meg a mozgalom célkitűzéseit: a magyarországi olasz kolónia tagjainak érdekvédelme, tulajdonuk megvédése stb. A 4. pont szó szerint így hangzik: „A Bizottság megalakításának fontos célja volt, hogy azon reakciós és fasiszta elemeket – kik ugyan még jó időben, Mussolini bukásakor hagyták ott a fasizmust, viszont 20 éven keresztül képviselték kulcspozícióban (sajtó, irodalom, propaganda) ezt a rendszert – kik a zavaros időket felhasználva akarták ismét a vezetést magukhoz kaparintani, kiküszöbölje. Ezen Bizottság információja alapján készült ezen urak tevékenységéről a sajtó által közölt ismertetés.”⁴

Először a *Szabadság* c. napilapban közöltek e célkitűzés jegyében egy névtelen cikket 1945. március 22-én. Ebben többek között azt állították Widmarról, hogy „...több mint egy évtizeden át a fasiszta olasz követség sajtóattaséja volt, és ezalatt minden alkalmat megragadott, hogy a fasiszta »kultúra« sajtó- és irodalom-bacilusaival elárassza Magyarországot.”

Rossi talán azt várta, hogy e cikk megjelenése után azonnal letartóztatják Widmart, majd amikor ez nem történt meg, személyesen, levélben fordult a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztályához. A PRO-ból Péter Gábor irányítása alatt fejlődött ki az Államvédelmi Osztály (ÁVO), az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) jogelődje. Maga Widmar az ostromról szóló memoárjában megemlítette letartóztatását, azt állította, hogy őt személyesen Péter Gábor hallgatta ki. A valóságban kihallgatója dr. Takács Péter Pál, egy egyszerű beosztott rendőrtiszt volt.⁵ Widmar 1945. március–áprilisi vizsgálati anyaga az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) 3.1.9.-V-88151. sz. alatt található. A dokumentumokat eredeti helyesírással, betűhíven közöljük. A kihagyásokat [...] -val jelöljük.

Rossi levelében többek között azt írta Widmarról: „[...] Amikor Budapesten felállították az első olasz követséget, csakhamar (kb. 1923 táján) sikerült oda bejutnia nyelvtudása révén, mint tisztviselő a sajtó- és propagandaosztályon. A húszas évek vége felé már önálló publicisztikai tevékenységet fejtett ki a magyar sajtóban fasiszta szellemben és propaganda célzattal. Előszóval írt a Gömbös-féle lapokban (*Függetlenség, Esti Újság*). Mindenkor kikelt a demokrácia és különösen a demokrata művészi elgondolások és irodalom ellen. [...] Mint az olasz követség sajtófőnöke, ő irányította a Magyarország fasisztává gyúrását célzó sajtó-, rádió-, film-, és színházi propagandát. Számos propaganda nyomtatványt ő maga fordított le magyarra. [...] Hosszú ideig volt fasiszta lapok – többek közt Mussolini *Popolo d'Italia*-jának is, és az olasz hivatalos hírszolgálati iroda a Stefani-ügynökség budapesti tudósítója, azonban

³ Rossiról, 1945 utáni magyarországi tevékenységéről részletesen lásd: Csorba László: A római magyar követ jelenti... A magyar–olasz kapcsolatok története 1945–1956. MTA Doktori értekezés, 2011.

⁴ Budapest Főváros Levéltára-XVII-2-Budapesti Nemzeti Bizottság iratai-1585/1945-8-9.

⁵ Friedl Ilona: A „fiumáner dallam”. Antonio Widmar – Vidmar Antal a kultúrában és a politikában. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1999/5–6. sz. 612–625.

mint követségi sajtófőnök, rendszerint névtelenül. [...] Olaszország kettéválásakor a budapesti olasz követség személyzetének többségét követve 'Badoglio'-párti' lett, azonban akkor, amikor a németek 1944. március 19-ére virradó éjjel a kir. olasz követség tagjait kevés kivétellel elhurcolták, és később a többieket internáltatták, Widmar csodálatosképpen mindig szabad maradt. [...] Családi körülményei is igen ziláltak. Magyar feleségétől egy leánya van. Mindkettőjüket hosszú éveken keresztül megtagadta és elhagyta. Hosszú ideig Lánczy Margittal, a Nemzeti Színház művésznőjével volt viszonya, majd a Revíziós Liga Tamás (Lisszabonban van) nevű főttkárának gépirónőjével (Irénnel) élt együtt. Jelenleg pedig Gosling Rupertné a szeretője. Jellemző, hogy törvényes felesége és 16 éves leánya,⁷ valamint a két utóbb említett hölgygel együtt lakik a Kaas Ivor utca 10. sz. alatt. Egészen a legutóbbi időkig igen nagylábon élt, és mindig tele volt adóssággal (Magyar-Olasz Bank). Kétségtelen, hogy egész magyarországi tevékenysége antidemokratikus és reakciós volt.

Fenti adatokat a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztályának megkeresésére adjuk ki, és ezek a valóság-nak megfelelnek.

Budapest, 1945. március hó 28-án.”

Miután ez a feljelentő levél megérkezett az Andrássy út 60.-ba, március 31-én elrendelték Widmar letartóztatását. Mielőtt először kihallgatták volna, tanúként Jeanpaolo Santellit kérdezték ki. Róla az 1945. április 2-án felvett kihallgatási jegyzőkönyvben az áll, hogy Budapesten, 1901-ben született, anyja neve Paulina Prucher, a foglalkozása kereskedő volt, és a VIII. Szentkirályi u. 35. sz. alatt lakott.

„– Mit tud Widmar Antalról és az ő politikai felfogásáról?

– Widmar nem diplomata, hanem helybeli tisztviselője volt az olasz követségnek. Nevezett 20 éve volt az olasz követség sajtóosztályának tisztviselője. Sajtóattasé Standardo⁸ volt. Az olasz követségen a sajtóattasé állás 1938- vagy 1939-ben lett kreálva. Addig csak sajtóosztály volt. Addig csak sajtóosztály volt, melynek ügyeiről Widmar referált a miniszternek [ti. a követnek – K. L.]. Amikor a sajtóattasé állást kreálták, akkor Rómában 60 pályázó és 10 hely volt. Ő a vizsgázottak között az első 5 hely egyikére került, ennek ellenére nem kapott sajtóattaséi kiküldetést, hanem mellőzték. Ennek okát a fasiszmus protekcionizmusában látom. Neki nem voltak Rómában fasiszta összeköttetései és így nem érvényesülhetett. [...].

– Mit tud [Widmar] fasiszta felfogásáról?

– Ő kiszolgált a fasiszta követségeket [sic! valószínűleg a tanú »követeket« mondott – K. L.], de a sok csalódás következtében nem lelkesedett értük, és panamista bandának nevezte őket, de megélhetési okokból szolgáltatta őket. [...].”

⁶ Lásd Karsai Lucia emlékiratainak 13. sz. j.

⁷ Widmar (Karsai) Lucia 1927. november 4-én született, tehát a feljelentés időpontjában, 1945 tavaszán már a 18. évében járt.

⁸ Sic! helyesen: Stendardo, Alfredo (?–?) a budapesti olasz követség sajtóattaséja volt 1941–1943-ban. Magyarország Tiszti Cím- és Névtárában Antonio Widmar 1927-től 1938-ig mint az Olasz Királyi Követség „sajtófőnöke” szerepel, az 1940-es kötetben már Mario Sertoli az, aki „sajtóattaséként” szerepel, Widmar neve eltűnt a következő kötetekből. Csak további kutatások tisztázhatják, hogy 1939-ben miért váltották le e posztról.

Antonio Widmar első kihallgatása, 1945. április 3.

„– [...] miért szolgálta ki több mint két évtizeden keresztül a fasiszta kormányt?

– Ezt eszményi okok nélkül tettem, anyagi érdekből.

– Milyen tevékenységet fejtett ki mint az olasz követség sajtóosztályának tisztviselője?

– Budapesti elődöm magyar állampolgár lett. Állását én foglaltam el 1924. októberében. Miután a követ próbára tett és megfelelttem, véglegesen alkalmazott sajtófőnökként. Munkámat megfelelően végeztem. Ez belső és külső munkából állott. A belső munka lényege abból állott, hogy a magyar sajtó közleményeiről napi jelentéseket készítettem. Ezek a jelentések a külügyminisztérium részére készültek. Jelentéseim felölelték a magyar kül- és belpolitika eseményeit, a gazdasági és kulturális élet érdekesebb mozzanatait. Ezen jelentéseim alapján a követség külön összefoglaló jelentéseket is készített fontosabb ügyekben. Ezeket vagy maga a követ, vagy a különböző attachék (katonai, kereskedelmi stb.) írták meg. A külső munkák pedig abból állottak, hogy a sajtóval és a magyar kulturális élet kiemelkedőbb egyéniségeivel fenntartottam a kapcsolatot. Jelentéseimet és munkámat a külügyminisztérium feldolgozta, és ez a munka is hozzájárult az olasz-magyar külpolitikai kapcsolat kimélyítéséhez.

– Milyen formában exponálta magát a magyar revizionizmus és a német-magyar-olasz coalíció érdekében?

– Semmilyen formában.

– Nem bocsájtották el ezért az ellenszegülésért a követség kötelékéből?

– Nem.

– Fenti két válasza ellentmondást tartalmaz.

– Szorgalmammal paríroztam az esetleges nehézségeimet.

– Mikor lépett a fasiszta pártba?

– A budapesti fascio tagja voltam 1924. novembertől 1943. július 25-ig. Ez a dátum az olasz összeomlással esik egybe. Az országos fasiszta pártnak ellenben sohasem voltam tagja. [...]

– Milyen fasiszta propaganda előadásokat tartott a rádióban?

– Hangjátékot és előadást tartottam a budapesti rádióban, melynek az volt a célja, hogy Velencét mutassam be magyar nyelven. Hasonló módon mutattam be Budapest városát egy olasz nyelvű adásban. Olasz írók műveit is ismertettem a rádión keresztül. Ezek modern olasz írók voltak javarészt, az új, fasiszta Olaszország művészei. Előadásaimat azonban a művészet és nem a politika érdekében tartottam.

– 1942. október 28-án a »Marcia su Roma« 20 éves jubileuma alkalmakor tartott rádióbeszédének mi volt a lényege?

– A »Marcia su Roma« az olasz fasizmus uralomra jutásának szimbóluma. Ennek ünneplése történelmi jellegű és egy mythos kialakítását is szolgálja. Természetes, hogy a fasiszta ideológia ehhez az ünnepléshez szigorúan ragaszkodik. Hogy megfelelően fedezzem magamat én tartottam 1942-ben a tárgykörben évfordulói beszédet. Én a beszédet szívesen tartottam, hogy a baloldali elemekkel fenntartott kapcsolataimat ilyenformán egyensúlyozzam.

A beszédet én fogalmaztam a megadott direktívák szerint. Ezek természetesen a fasizmus feldicsérését is tartalmazták. A beszédre magára nem emlékszem, így érdemben nem tudok annak egyes részeiről és kitételeiről nyilatkozni. [...]

– *A Gömbös-féle lapokban milyen tárgyról írt?*

– *Erre nem emlékszem. Azt sem tudom kifejezetten, hogy [a] Gömbös-féle lapokban írtam volna, mert én általánosságban minden lapban írtam. [...]*

– *A budapesti fascionál milyen tisztséget töltött be, és mi volt a tevékenysége?*

– *Egyszerű tag voltam. A külsőségeket nem szerettem és ezért a fascio keretén belül csak ritkán szerepeltem nyilvánosan is. A tagdíjat fizettem, de ezen felül sem tisztséget, sem alkalmi munkákat nem vállaltam. Formaruhában a legritkábban jártam.*

– *Milyen jobboldali magyar politikusokat ismer?*

– *Majdnem mindegyiket ismerem.*

– *Rajniss Ferenc⁹ milyen viszonyban volt?*

– *Őt is csak ismertem. Semmiféle bensőséges barátságban nem voltam vele.*

Hivatalos ügyekben azonban többször felkerestem.

– *Milyen hivatalos ügyek voltak ezek?*

– *Mind Rajniss[-s]al, mind a többi jobboldali emberekkel hivatali utasítás folytán kerültem érintkezésbe. Ilyen alkalmakkor általános természetű információkat szereztem be. Ezek az információk adták az anyagot a már előzőleg említett jelentéseimhez. [...]*

– *Az olasz diplomáciai testülethez mikor tartozott?*

– *1927-től 1939-ig, amikor is leváltott az újonnan kinevezett sajtóattaché. Ezen idő alatt extrritoriális jogokat élveztem. Erről megfelelő igazolványom van. [...]*

– *Minek tulajdonítható az a körülmény, hogy Önt sohasem keresték tüzetesen és nem is internálták?*

– *A németek bevonulása után egy ideig bujkáltam és a királyi követség embereivel titokban továbbra is fenntartottam [a kapcsolatot]. A KEOK[H]-hoz sohasem fordultam, és tulajdonképpen illegálisan tartózkodtam Budapesten, mert a többi Badoglio-párti olaszok internáló táborban voltak.¹⁰ Komoly formában a hatóságok azonban sohasem kerestek. Később úgy értesültem, hogy hallgatólag tudomásul vették, hogy szabadlábban maradtam. Amikor 1944. október 3-án a Svéd Követség olasz osztályának lettem [a] vezetője, szintén eltűrték a Szálasi-éra alatt a hatóságok a működésemet.*

– *Mivel magyarázza Ön ezt a személye ellen tanúsított megértő viselkedést?*

⁹ Rajniss Ferenc (1893–1946) újságíró, politikus, 1935-től a kormánypárt jobbszárnya orgánusaként alapított *Új Magyarország* c. napilap főszerkesztője. 1935-től 1945-ig kormánypárti országgyűlési képviselő. 1941. május 29-től tulajdonosa és alapító főszerkesztője a *Magyar Futár* c. képes hetilapnak. A nyilas puccs után tagja az ún. Kormányzótanácsnak, a Szálasi-kormányban vallás- és közoktatásügyi miniszter. Miután összeveszett Szálalival, tisztéről lemond. A világháború után népbíróság elé állítják, halálra ítélik, kivégzik.

¹⁰ A budapesti olasz követség kettészakadásáról, a Badoglio-párti diplomaták többségének le tartóztatásáról, internálásáról lásd: Kindl Melinda: Párhuzamos kényszerpályák. Olasz–magyar diplomáciai kapcsolatok 1943–1945 között c. adatgazdag PhD-disszertációját (Pécs, 2016). Ebben Widmart egyszer említi (81.).

– *Az internálásnak alig volt komoly jellege. Később azonban a Szálasi éra alatt sem kerestek az elvárt alapossággal.¹¹ És bár nem élveztem akkor exterritoriális jogokat, mégsem fogtak le. Ennek okát nem tudom kielégítő formában megadni, de én is csodálkoztam ezen.*

A PRO gyakorlatában viszonylag ritkán fordult elő, hogy a kihallgató tiszt, ebben az esetben dr. Takács Péter Pál, kifejezetten jóindulatúan kezelje az elé került, súlyos vádakkal terhelt egyéneket. Widmar jó taktikát választott. Semmit sem igyekezett tagadni, amiről tudta vagy sejtette, hogy kihallgatója is tud, és önmagát annak állította be, ami valójában volt: a magyar kultúra és a politikai élet jó ismerőjének. Dr. Takács az első kihallgatás végén ugyan megkérdezte Antonio Widmartól, hogy akar-e még valamit elmondani, de akkor nemleges választ kapott. Még aznap mégis új kihallgatásra került sor. Több mint valószínű, hogy a kettő között, ismét csak nagyon nem szokásos módon Widmarnak megmutatta vagy felolvasta neki a letartóztatását „okozó” feljelentő levelet. Míg az első kihallgatás még nyilvánvalóan stilizált szövegéből úgy tűnik, hogy Widmar higgadtan, tárgyyszerűen válaszolt a kérdésekre, most érezhető indulattal, felháborodással kezdte el mondani, ami „hirtelen még” eszébe jutott.

Antonio Widmar második kihallgatása, 1945. április 3.

„– *A mai napon felvett jegyzőkönyvi vallomásán kívül van-e még valami előadni valója?*

154

– *Van, éspedig az, hogy a jegyzőkönyv felvétele alatt az volt az érzésem, hogy valaki nyilvánvaló rosszakarattal feljelentett. Szem előtt tartva a budapesti olaszok között az utóbbi hónapokban történt ügyes-bajos dolgokat, érzésem az, hogy a feljelentő Rossi Giovanni úr, akiről első ízben – ha jól emlékszem – múlt év novemberében hallottam beszélni. Azt mesélték ugyanis nekem a Svéd Kir. Követségen egyes olaszok, hogy Rossi úr Budapesten egy pártot akar alapítani. Rögtön ugyanazok az olaszok előtt hangsúlyoztam, hogy ezt nem hiszem el, mert túl buta a gondolat, hogy szeretnék Rossi úrral beszélgetni. Rossi úr azzal hárította el a találkozást, hogy méltatlan vagyok arra, hogy vele beszéljek, de szívesen találkozik viszont NARICH Ermanno úrral, aki velem dolgozott a követségen. A találkozáson NARICH úr elmondta Rossi úrnak, milyen munkát végeztünk a Követségen az olaszok érdekében. Rossi úr azt helyeselte, hangsúlyozván, hogy rólam mindig csak jókat és szépeket hallott. Rossi úr megmutatta Narich úrnak a saját Köztársasági Fasiszta útlevelét és egyéb Gestapo igazolványokat, amelyekkel – azt mondta – védekezett az esetleges üldözések ellen. Azt is állította Rossi úr, hogy ő Matteotti titkára volt, és ezért védekeznie kellett, mert több mint tíz éve él külföldön, a fasiszták üldözése miatt. Rossi úr később kért tőlem svéd Schutzbriefet,¹² nem közvetlenül, hanem Giarrizzo nevű olasz újságíró által. Megadtam neki, mert szándékom az volt, hogy minden veszedelemben forgó olaszt a lehetőségeken*

¹¹ Utólag, kézzel, tintával írott, betoldott szavak a géppel írott szövegben, a bal margón.

¹² Védlevél (német).

belül megvédjem. Az oroszok bevonulása után többször beszéltem Rossi úrral. Egyszer többek között ő maga rátért a fasiszta útlevele, amely a tulajdonában volt azzal, hogy a Fasiszta Követségen működő Pini nevű titkár örömmel adta neki, amikor kérte, mondván: »Azért adom szívesen, mert maga volt az egyetlen, aki nem örült hangosan Mussolini bukásának.« Rossi úr hozzátette, hogy ezt az útlevelet elégette. A későbbi beszélgetések folyamán mindent elkövettem, hogy egy megegyezésre jussak Rossi úrral, de sikertelenül, mivel nem akarta semmi áron sem elismerni azt a jogi helyzetet, amely a személyem körül keletkezett az események következtében. Az volt végig az érzésem, hogy Rossi úr minden áron akar a budapesti olaszok vezetője lenni világos ambíciókkal. Én más oldalról nem tudtam és nem akarok lemondani arról, amit kötelességteljesítésnek tartok. Ezért a harc, amelynek folyamán ROSSI úr nem tárgyalt semmiféle eszköztől. Fontosnak tartom ezt leszögezni, abban a reményben, hogy egy napon majd az olasz hatóságok előtt lesz alkalmunk tisztázni viszonylagos felelősségeinket.”

Antonio Widmar harmadik kihallgatása, 1945. április 4.

„– Fejtett ki propagandát a fasizmus mellett?

– Amennyire az a hivatásom keretében szükséges volt, igen.

– Ezekben a propaganda cikkekben feldicsérte a fasizmust?

– Igen, de meg kell jegyezni, hogy ezeket a cikkeket nem én írtam, hanem tömegével kaptunk Rómából a propaganda ministériumból, illetve a külügyminisztérium sajtóosztályától anyagot, amelyek néha az én nevem alatt jelentek meg, másszor az olasz író nevével.

– Túrte, hogy a cikkek a saját neve alatt jelenjenek meg?

– Túrtem, mert ez szükséges volt ahhoz, hogy megtartsam munkám vonalának egyensúlyát, mert a követségen gyanús voltam már, mert szavaimmal és cselekedeteimmel a magyarországi humanisták mellett álltam. Babits Mihálynak én szereztem meg a San Remo-i Díjat.¹³ Püskösti Andornak¹⁴ én fordítottam le [Pirandello] IV. Henrikjét, amely tervszerűen azt a célt szolgálta, hogy Várkonyi Zoltán színészi képességei teljességében kibontakozhasson IV. Henrik szerepében, miután őt a Nemzeti Színházból kidobták. A követségen igazoló jelentés megtételére is felszólítottak, annyira a baloldali írók mellé álltam.

– Rádióban a Marcia su Roma 20 éves jubileumán kívül mikor tartott még propagandabeszédet a fasizmus mellett?

– Soha más alkalommal.

Vallomásomat önként, minden külső kényszer nélkül tettem meg.”

A mentő tanúk

Dr. Takács Péter Pál a PRO-n dolgozott már 1945 tavaszán, 1946-ban előadó, 1947-ben a „jogutód” Államvédelmi Osztály (ÁVO) Népügyészégi Ki-
rendeltségének alosztályvezető helyettese, majd az alosztály vezetője volt.

¹³ Babits 1940. március 30-án vette át a Premi di San Remót.

¹⁴ Püskösti Andor (1892–1944) színikritikus, újságíró, író, színházi rendező.

Még a „mentőtanúk” leveleinek megérkezése előtt elérte, hogy szabadlábra helyezték az olasz diplomatát. Lehetséges, hogy a levelekben szereplő „felhívására/felkérésre/felhívásra közlöm” – formula azért került a levelekbe, mert személyesen, néhány esetben telefonon szólította fel a levélírókat, hogy írásban, hivatalosan tanúsítsák, amit Widmar antifasiszta, embermentő, baloldali magatartásáról tudnak.

1.

„A MAGYAR POLITIKAI RENDŐRSÉGNEK

Budapest

Andrássy út 60.

Felhívására közlöm, hogy dr. Widmar Antalt régóta ismerem és mindig mint a reakciós irányzat ellenfelét. Tudomásom van arról, hogy a náci és nyilas rendszer által üldözötteknek hathatósan segítségére volt. Tudomásom van ezen kívül arról, hogy a Magyarországon tartózkodó olasz antifasiszta elemek működését minden téren támogatta; magyar szocialista és kommunista üldözötteknek elrejtésében és életmentésében aktív[an] részt vett.

Budapest, 1945. április 10-én

Dr. Szentgyörgyi László

orvos

Budapest, IV., Parisi u. 6/A.

Telefon: 182-086”

156

2.

„A MAGYAR POLITIKAI RENDŐRSÉGNEK

Budapest

Andrássy út 60.

Felhívására közlöm, hogy dr. Widmar Antal urat már öt éve ismerem és ezalatt az idő alatt Widmar úr úgy beszélgetései folyamán mint cselekedetei révén világos bizonyítékát adta annak, hogy nem fasiszta. Ezen kívül biztos tudomásom van arról, hogy a németek vagy nyilasok által üldözötteknek segítségre volt. Ilyen irányban magam is igénybe vettem szolgálatát.

Budapest, 1945. április 11-én

Hamza D. Ákos¹⁵

Budai címem: Feszty Árpád utca 4.

de gyakori pesti tartózkodásom alatt

található vagyok: Röck Szilárd u. 31.

sz. alatt /Renner Endre/”

¹⁵ Hamza D[ezső] Ákos (1903–1993) filmrendező, festő- és szobrászművész. 1940-től 1944-ig tíz játékfilmet rendezett, előtte több sikeres filmnek volt a producere, gyártásvezetője. 1949-től Olaszországban és Franciaországban dolgozott, majd Brazíliában telepedett le. 1989-ben tért haza, Jászladányban élt haláláig.

3.

„FÜGGETLEN KISGAZDA-, FÖLDMUNKÁS- ÉS POLGÁRI PÁRT
Budapest, 1945. április hó 11-én
KÖZPONTI IRODÁJA
BUDAPEST, IV., SEMMELWEISS-UCA 1.

*A magyar politikai rendőrségnek
Budapest.*

Felhívásra közlöm, hogy dr. Antonio Widmár [sic!] urat sok év óta ismerem. Tudomásom szerint állandóan érintkezett baloldali körökkel, ahol az volt róla a vélemény, hogy a szíve szerint nem fasiszta. Egyébként sokat foglalkozott szépirodalommal és a klasszikusok mellett baloldali írók műveit fordította és népszerűsítette Olaszországban. Widmar úr bujdosásom idején önként felajánlotta, hogy rejtekhelyet biztosít számomra, ami akkor számára bizonyos kockázatot jelentett.

*Auer Pál¹⁶
országgyűlési képviselő”*

4.

„NÉPSZAVA SZERKESZTŐSÉGE
VIII. Conti utca 4. szám
Budapest, 1945. április 11.
H E I I C A B A

*„A politikai rendőrségnek
Budapest
VI. Andrásy út. 60.*

Felkérésre készséggel igazolom, hogy Antonio Widmar [1944.] október 15. után, amikor a nyilasok elől bujkálni kényszerültem, ebben nagy mértékben segítségemre volt azzal, hogy olyan hamis igazolványt szerzett részemre, amely szerint olasz állampolgár vagyok, miáltal a fasiszta zaklatások alól mentesültem. Továbbá bizonyítom azt, hogy Antonio Widmar ismeretségünk ideje alatt soha nem mutatkozott fasiszta szelleműnek, sőt ellenkezőleg, élesen elítélte a jobboldalt már [1944.] október 15. előtt is. Sőt, tudomásom van

¹⁶ Dr. Auer Pál (1885–1978) jogász, ügyvéd, politikus, nemesi címet szerzett zsidó nagypolgári családban született. A Tanácsköztársaság idején Bécsbe emigrált. 1921-ben a trianoni békeszerződés által felállított Határmegállapító Bizottság jogi szakértője volt, nevéhez fűződik a Népszövetség által elfogadott egyetlen magyar határmódosítás. 1926-ban a frankhamisítási perben a francia kormány és a Banque de France képviselője. Évekig a Journal de Genève-nek, a Népszövetség hivatalos közlönyének a magyarországi tudósítója. 1943-ban belépett a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Pártba, 1944. március 19. után közismert németellenes beállítottsága miatt illegálisba kényszerült. 1945. április 2-től Budapesten lett az FKGP képviselője, 1945 augusztusától az FKGP Országos Intézőbizottságának tagja. 1946. március 29-től párizsi követ, Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatása után posztjáról lemondott, Franciaországban maradt. Elénk tevékenységet fejtett ki a magyar emigrációban, érdemeit a francia kormány Becsületrenddel ismerte el.

arról is, hogy a jobboldali exponenseknek a későbbi vizontszolgálatok reményében felajánlott támogatását – bár erre szüksége volt – a leghatározottabban visszautasította.

Tisztelettel

Hárs László

a Népszava munkatársa”

5.

„Budapest, 1945. április 12.
A Magyar Politikai Rendőrségnek,
Budapest, VI., Andrásy út 60.

Felhívására közlöm, hogy Dr. Widmar Antal urat már 21 éve ismerem és állandó érintkezésben voltam vele. Ez alatt az idő alatt alkalmam volt meggyőződni arról, hogy Widmar úr abszolút demokratikusan gondolkodó író és újságíró, aki magánténykedéseiben mindenkor a demokratikus haladásnak és fejlődésnek volt a híve. A legnehezebb életkörülmények között is magánkörökben mindig ilyen álláspontot foglalt és magatartást tanúsított. A náciizmus és a nyilas korszak rémséges heteiben Widmar Antal barátom igen sok spanyol, magyar, olasz és zsidó vallású embertársának, barátjának adott menedéket, azok szökését elősegítette, vagy részükre különböző testületeknél oltalmi- vagy védlevelet szerzett és általában minden lehetőt elkövetett, hogy ezek a szerencsétlen üldözöttek ne kerüljenek a szadista gyilkosok kezébe.

158

*Lajta Andor*¹⁷

hírlapíró

Thököly út 75.”

A döntés

Dr. Takács összefoglaló jelentésében a Widmart szabadlábra helyező döntését részletesen megindokolta.

„Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya.

Ikt. szám: 3513. / 1945

Widmar Antal fasiszta tárgyában

Jelentés

Budapest, 1945. évi április 10.

A nyomozás során megállapítást nyert:

Nevezett Mussolini bukásáig a budapesti fasiszta követség

¹⁷ Lajta Andor (1891–1962), akit a kortársai az „élő filmlexikonnak” neveztek, 1928-ban Filmkultúra címen folyóiratot alapított, az Imrédy-kormány az alapító zsidó származása miatt a folyóiratot 1938-ban betiltotta. „A budapesti filmszínházak története 1896-tól 1956-ig” c. munkája megkerülhetetlen alapmű ma is.

sajtóosztályának helyi tisztviselője volt. Az osztály második tisztviselője volt, aki nem saját kezdeményezéséből, hanem utasításra intézkedett. Munkája nem politikai, hanem kulturális téren mozgott. Összekötötést tartott fenn baloldali írókkal, a nyugatosokkal. Babitsal igen szíves, jó viszonyban volt. Babits Widmarnak köszönhetően a San Remo-i díjat. A fasiszta Olaszországot Widmar existenciális érdekből szolgálta. Antifasiszta felfogású, mely felfogásának baloldali elemek segítségével több esetben tanújelét adta. Megjelentek neve alatt Róma által megfogalmazott fasiszta cikkek, amelyeket utasításra kellett nevével ellátnia, de azokra a saját maga földalatti antifasiszta tevékenységének leplezésére és saját személyének igazolására is szüksége volt. 1943. július 25-én Widmar a királyhű olasz követséghez pártolt át és mindvégig mellett is maradt. A fasiszta rendszer két ízben is mellőzte, mert nem tartotta elég megbízhatónak és érdemesnek. Egy ízben, amidőn sajtóattachéi kinevezésénél mellőzték, máskor, amidőn az Esperia filmvállalat igazgatói kinevezése helyett, csak igazgatósági tagságot kapott. Teljes munkássága alatt a havi jövedelme 1,300 és 1,600 P[engő] között mozgott. Widmar nem politikus, hanem irodalmár. a följelentés Rossi Givonnainótól [sic! helyesen: Giovannitól] ered, aki Widmaron kívül több más olaszt is feljelentett, olyanokat, akik neki nem akartak behódolni és őt a fasizmus bukása után, mint szociáldemokratát, Olaszország helyi képviselőjének elismerni.

Widmart Olaszország érdekében kifejtett önfeláldozó munkásságáért a bukkaresti olasz ügyvivő 1945. március 24-én kelt levelében positiójában megerősíti.

Nevezett a nyomozás során szabadlábba lett helyezve.

Ellene további eljárásnak nincs oka.

Dr. Takács Péter Pál”

Antonio Widmar vizsgálati dossziéjában még megtalálható két cikke, mind a kettő a *Függetlenség* c. kormánypárti napilapban jelent meg. Az első címe: „Irodalmi kapcsolatok Olaszország és Magyarország között” (1933. december 31., 19.), ebben olyasmit, amit 1945-ben a PRO-n fel tudtak volna ellene használni, nem írt le. Érdekesebb, hogy a második cikkét: „Az olasz nacionalizmus” (1933. december 24., 9–10.) sem tartotta fontosnak dr. Takács Widmar kihallgatásai során megemlíteni, pedig ebben Mussolinist, rendszerét és a fasiszta ideológiát dicsőítette.

Az Olasz Külügyminisztérium 1945 áprilisában hivatalosan kérte Antonio Widmar szabadon bocsátását. Rómában úgy értesültek, hogy közbenjárásuknak meg is volt az eredménye. Állítólag azzal a feltétellel helyezték szabadlábba Widmart, hogy a lehető legrövidebb időn belül elhagyja Magyarországot területét.¹⁸ A fennmaradt vizsgálati anyagában ilyen feltételnek nincs nyoma. Nem vall nagyon sietős távozásra az sem, hogy szabadlábba kerülése után jó egy hónappal, 1945 májusában hagyta el Antonio Widmar, akkor még valószínűleg nem is sejtve, hogy örökre, Magyarországot területét. Jó két évtizedig Japánban volt diplomata. Lányával az 1960-as évek közepén Olaszországban kétszer, unokáival egyszer, egy rövid nyaralás során találkozott.

¹⁸ Fried Ilona, i. m.